

УДК 31.015.311:017

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.1.16>

Коляда Ірина Григорівна,
*кандидат філософських наук,
 доцент кафедри управління інформаційно-освітніми проєктами
 КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»*
orcid.org/0000-0003-1355-4232
admkozyada@gmail.com

«РОБІНЗОНИ» ЦИФРОВОГО СВІТУ

Цифрова революція, змінюючи наше життя, визначає нові комунікаційні можливості мережевого суспільства. Концептом мережевого спілкування є фреймова модель не лише обмеженого віщання «один-до-одного», а й форумного спілкування «один-до-багатьох». Комунікація цифрової епохи спрощується масовим застосуванням вподобайок, аватарок та піктограм, нівелює кордони між публічним і приватним, встановлює протиріччя між духовно-смысловим спілкуванням та фатичними актами мовної комунікації. Частина людей залишається поза межами цих процесів, намагаючись зберегти власну ідентичність.

Метою статті є спроба скласти соціальний портрет людей, які вимушено або свідомо відмовляються від надмірного використання інформаційно-комунікаційних технологій, залишаючи за собою право зберігати інформаційно-комунікативну дистанцію. Важливо, що понятійна дефініція «робінзони», яка використовується в публікації, є стилізацією процесів інформаційно-комунікативної ізоляції людини в цифровому світі.

У контексті нашого дослідження концептуалізовано образ «робінзонів» як унікальний кластер цифрового суспільства, що зберігає параметри традиційної локальності соціального життя. Визначено характерні риси «робінзонів»: надають перевагу осмисленому мовному спілкуванню, максимально обмежують присутність в інтернет-спільнотах, не прагнуть публічності, збереження приватності розглядають як проблему нової соціальної реальності, чутливі до перенавантаження від інформаційного шуму. Слід виокремити «робінзонів» покоління радянських людей індустріальної епохи, які відчують брак цифрових навичок користувача соціальних мереж або відчайдушно намагаються зберегти образ життя за проєкцією минулого.

Пошук універсальних рис здійснювався шляхом критичного аналізу і міждисциплінарного підходу, що дозволило розглянути образ «робінзонів» через локальні ситуації та обґрунтувати патерни і мотиви інформаційно-комунікативної ізоляції як загальні закономірності. На відміну від людини дигітальної, що перебуває у символічному світі віртуальної реальності та відвойовує публічність у соціальних мережах, сучасні «робінзони» живуть у реальному соціокультурному просторі. Відзначається, що для них характерними є осмисленість буття, стабільна життєспроможність до активної та продуктивної діяльності, почуття індивідуальності та свободи, здатність фокусуватися на важливих речах та досягненні цілей, наповнення життя сенсом. Вдалося проілюструвати патерни поведінки людини, уникаючи оціночної опозиції «добре – погане». Перспективними видаються наукові пошуки подальших тенденцій щодо існування кластеру «робінзонів» та їхнього місця у цифровому суспільстві.

Ключові слова: цифровий світ, соціальні мережі, дигітальна людина, інформаційно-комунікативна ізоляція.

Kolyada Iryna,
*Candidate of Philosophical Sciences,
 Associate Professor at the Department of Management of Information and Educational Projects
 KZVO “Dnipro Academy of Continuing Education” of Dnipropetrovsk Regional Council”*
orcid.org/0000-0003-1355-4232
admkozyada@gmail.com

“ROBINSONS” OF THE DIGITAL WORLD

The digital revolution changing our lives, defines new communication possibilities of the network society. The concept of network communication is a frame model not only of limited one-to-one broadcasting, but also of one-to-many forum communication. Communication in the digital age is simplified by the mass use of likes,

avatars, and icons, blurs the boundaries between public and private, and establishes a contradiction between spiritual and meaningful communication and phatic acts of language communication. Some people remain outside these processes, trying to preserve their own identity.

The purpose of the article is an attempt to create a social portrait of people who forcibly or consciously refuse to use information and communication technologies excessively, reserving the right to maintain an information and communication distance. It is important that the conceptual definition of “Robinson” used in the publication is a stylization of the processes of informational and communicative isolation of a person in the digital world.

In the context of our research, the image of “Robinsons” is conceptualized as a unique cluster of digital society that preserves the parameters of traditional locality of social life. The characteristic features of the “Robinsons” have been identified: they prefer meaningful language communication, limit their presence in Internet communities as much as possible, do not seek publicity, view privacy preservation as a problem of the new social reality, are sensitive to overload from information noise. It is necessary to single out the “Robinsons” of the generation of Soviet people of the industrial era, who feel the lack of digital skills of the user of social networks or are desperately trying to preserve a way of life based on the projection of the past.

The search for universal features was carried out through a critical analysis and an interdisciplinary approach, which made it possible to consider the image of the “Robinsons” through local situations and substantiate the patterns and motives of informational and communicative isolation as general laws. In contrast to a digital person who lives in the symbolic world of virtual reality and wins publicity in social networks, modern “Robinsons” live in a real socio-cultural space. It is noted that they are characterized by the meaningfulness of being, a stable capacity for active and productive activity, a sense of individuality and freedom, the ability to focus on important things and achieving goals, and filling life with meaning. It was possible to illustrate the patterns of human behavior, avoiding the evaluative opposition “good – bad”. Scientific searches for further trends regarding the existence of the cluster of “Robinsons” and their place in the digital society seem promising.

Key words: digital world, social networks, digital person, information and communication isolation.

Футуролог Елвін Тоффлер прогнозував трансформації сучасного світу під тиском «третьої хвилі» інформаційної епохи, визначивши перспективи майбутнього. За його прогнозами, людство мало пройти через глибокий соціальний переворот та творчу реорганізацію всього часу; отримати новий лад життя на новій структурі, яку можна назвати «електронним котеджем» з радикально зміненими школами та об'єднаннями майбутнього; ввести нові правила поведінки, що ведуть за межі стандартизації, синхронізації та централізації, руйнуючи усталену систему правил та принципів (Тоффлер, 2000). Майже за півстоліття після публікації книги «Третя хвиля» ми отримали нагоду пересвідчитись, як інформаційно-комунікаційні технології змінили наше життя, доповнивши його віртуальною реальністю, посиливши штучним інтелектом, відкривши доступ до «нефільтрованої» інформації та мобільного навчання. Результатом розгортання цифрового суспільства стала поява Homo digitalis – людини дигітальної. Людини, яка, сповідуючи «філософію селфі», відвойовує публічність у соціальних мережах.

Вражаючими є реалії цифрового світу згідно зі статистичними даними Digital 2023 Global Digital Overview. Нині налічується 5,16 мільярда користувачів Інтернету, що

становить 64,4 відсотка населення світу; понад 5,44 мільярда людей користуються мобільним телефоном і дорівнює 68 відсоткам жителів планети; 60 відсотків усього населення, а саме 4,76 мільярда, є користувачами соціальних мереж; середній користувач проводить 6 годин 37 хвилин у мережі, а загальний час, проведений у мережі за рік, становить 1,25 мільярда років (Digital 2023 Global Digital Overview). Ще ніколи, за словами Е. Шмідта та Д. Коена, в історії людства так багато людей не були пов'язані між собою в мережі, що працює в режимі реального часу. Назвавши безпрецедентною можливістю колективної дії через спільні інтернет-платформи... (Шмідт, Коен, 2015, с. 16).

Образ Робінзона Крузо з відомого роману Даніеля Дефо є ніщо інше, як стилізація інформаційно-комунікативної ізоляції людини в цифровому світі. Цей образ має розглядатися лише в рамках конкретної традиції інформаційно-комунікативних практик сучасного суспільства.

Змалюємо соціальний портрет сучасних «робінзонів» цифрового світу. Як вони сприймають цифрову реальність та відповідно формують власний образ життя шляхом опанування та прийняття нових способів спілкування та комунікації? Образ світу є простором існування людини, запорукою її психологічного комфорту та впевненості, що досягається

відповідним рівнем пізнання та спілкування (Кремень, Ільїн, 2022, с. 79).

Однією з характерних рис «робінзонів» є відсутність їх у соціальних мережах та соціальних медіа, спростовуючи таким чином інтернет-комунікацію як засіб спілкування. Це може бути пов'язано як з браком цифрових навичок користувача гаджетів та мережевих служб, так і свідомою відмовою людини від споживання інформаційного мережевого контенту. Досліджуючи концепт «бесіда» в цифровому світі, В. Кірілічева приділяє увагу соцмережі як іманентному середовищу його функціонування. Фреймовою моделлю такого концепту є не лише обмежене віщання «один-до-одного», а й форумне спілкування «один-до-багатьох». Саме соцмережа та соцмедіа, на думку наукині, є основним відгалуженням інтернет-простору як основного середовища існування концепту «бесіда цифрової епохи» (Кірілічева, 2021, с. 235). Виходячи з цього концепту, можемо спостерігати трансформацію комунікативних ознак нової соціокультурної реальності. Мережеве «ув'язнення» людини спрощує спілкування до вподобайок/лайків та висловлення емоцій шляхом певного набору піктограм; власну ідентичність підлаштовує до мережевих зразкових шаблонів та аватарок; уможливило втрату контролю над персональними даними та зводить нанівець приватність життя. Застереження втрати духовно-сміслового спілкування в обмін на фатичні акти мовної комунікації з фразами-кліше, які не несуть глибокого змісту, лише спілкування заради спілкування, змушують людей залишатися «робінзонами», надаючи перевагу осмисленому мовному спілкуванню. Та, крім концепту «бесіда», інформаційні обміни сприяють формуванню єдиного соціального організму з глобальними характеристиками, спроможного ефективно об'єднувати зусилля для дієвого реагування на найскладніші виклики сучасності (Горова, 2017, с. 10). Можемо припустити, що люди, ізольовані від соціальних мереж, менше беруть участь в інформаційних обмінах, це позначається на їхній громадянській позиції. Вони характеризуються низькою активністю до практичних дій та оцінок процесів соціального середовища і залишаються пасивними до громадського життя.

Певна частина «робінзонів» живуть за проєкцією минулого, асимілюючи життєвий досвід

з культурною пам'яттю. У межах культурологічного підходу теорії поколінь основна увага у визначенні межі одного покоління приділяється осмисленню способу життя та культурного досвіду, мотивів поведінки та типових реакцій, що сформувались під впливом загальноновизнаних зразків та презентованих символів. Людей приваблюють ті ситуації, у яких вони можуть найкраще використати раніше набутий культурний капітал (Коллінз, 2002, с. 71). Спираючись на думку К. Мангейма, що діяльність покоління належить до сил, що «формують суспільство» (Мангейм, 1998, с. 34), зауважимо факт впливу радянського суспільства на «положення людини» в проєкції минулого, теперішнього і майбутнього. Це можна проілюструвати на прикладі збереження сили традиційних мереж, що ґрунтуються на тісних сімейних зв'язках та сусідстві, ролі колективу та ідеологічному впливі за допомогою всеохоплюючих масових організацій. Саме ці традиційні комунікативні системи задовольняють потребу «робінзонів» у приналежності до будь-якої спільноти, зберігаючи таким чином «параметри традиційної локальності соціального життя» (Онищук, 2016, с. 92). При цьому, чим швидше розвиваються цифрові технології, тим більше відбувається цифровий розрив в інформаційних обмінах між поколіннями. Окремо слід визначити кластер «робінзонів» – прихильників цінностей радянського устрою, для яких радянське минуле залишається основою сьогоденного життя. Образ «радянської людини» формувался в умовах тотального контролю та ідеологічного впливу з боку держави, сьогодні це сприяє ідеологам «руського миру» тримати людину в «інформаційному акваріумі». В умовах інформаційної війни вплив пропагандистських ЗМІ та поширення фейків обмежують або зовсім спотворюють інформаційну картину реальності. Саме такою є інформаційна пастка для людей, які відчайдушно намагаються зберегти радянське минуле в новому цифровому світі.

Сучасні «робінзони» в реальному житті вирізняються стабільною життєспроможністю до активної та продуктивної діяльності, що пояснює максимальне обмеження їхньої присутності в інтернет-спільнотах як нових формах соціальної організації цифрового суспільства. Вони не потребують отримання соціальної вигоди за рахунок причетності до віртуальних

спільнот та нарощення соціального капіталу, збираючи корисні контакти в Інтернеті, бо володіють високою індивідуальною здатністю керувати власними ресурсами. В епоху мережевого маркетингу, що визначає особливості сучасної економіки, наші «робінзони» не розглядають свою присутність в інтернет-спільнотах як маркетинговий хід. Популярність численних сторіс-груп у соціальних мережах перетворює приватне життя на медійний товар, створюючи окремий, паралельний світ образів, здатний замінити реальні предмети. Таким чином, він руйнує межі реального буття та віртуальної реальності. Людина, фіксує моменти власного життя і виставляючи їх на загал, перетворюється на образи та колекцію епізодів (Коляда, 2022, с. 26). «Робінзони» не прагнуть публічності, усвідомлюючи власну самодостатність та самореалізацію, що пояснює ігнорування ними нових форм соціалізації. Реалізація власних ідей відбувається шляхом самовираження, не потребуючи верифікації ідей через участь у соціальній мережевій взаємодії та демонстрації приватного життя. Навпаки, збереження приватності для них постає гострою проблемою нової соціальної реальності. Патерном є відчуття тривожності через страх втратити контроль над персональною інформацією та використанням персональних даних, що змушує їх максимально обмежити реєстрацію власних акаунтів та уникати використання цифрових сервісів. Категорія приватності тісно пов'язана з категорією автономії особистості, що суттєво впливає на почуття індивідуальності і свободи. Збереження суверенітету «робінзонівського острова» в цифровому середовищі буття, як режиму «існування-у-світі», є доказом свідомого обмеження впливу нав'язуваних модних тенденцій, сучасних трендів та світогляду, які поширюються в глобалізованому світі. Така поведінка характеризується проявом суб'єктивної свободи та незалежності від думки сторонніх людей, частіше інфлюенсерів, які на хвилі власної популярності серед інтернет-аудиторії демонструють псевдоекспертність. Звертаємо увагу, що людина автономна, а не ізольована, тобто вибудовує комунікативні відносини, вибираючи мінімальну соціальну дистанцію. Зберігаючи цінність та культурну самобутність, спираючись на внутрішню силу, людина стверджує власну наявність

та осмисленість буття. Описані нами образи, розділяючи думку М. Култаєвої, відрізняються від *homo digitalis*, ідеально-типового конструктору людини цифрового світу, яка здійснила гіперкомпенсацію своєї недостатності, але, попри всі трансформаційні зусилля, набула статусу постійно переміщуваної особи, доля якої запрограмована і визначається дотиком пальця користувача на моніторі (Култаєва, 2020, с. 13).

Ще одна характерна риса цифрових «робінзонів» – чутливість до перенавантаження від інформаційного шуму. Надмірність інформації здатна призвести до функціональних розладів, таких як порушення пам'яті та уповільнення мислення, що отримали визначення «цифрової деменції». Людина сама перетворюється на середовище інформаційного колообігу: численні підписки на людей у соціальних мережах; нескінченний перегляд стрічки новин, яка оновлюється щохвилини та дублюється на різних каналах; витрата власного часу на непотрібну і надлишкову низькоякісну інформацію, навіть не зосереджуючись на перевірці правди від фейків; відволікання на постійну перевірку електронної пошти та месенджерів. З огляду на все це людина, перебуваючи у форматі онлайн, знаходиться на інформаційному полі бою, потрапляючи в прокрастинацію власного життя. Для «робінзонів» це не їхня війна, бо, цінуючи власний час, вони лімітують перебування онлайн та користування гаджетами. Занурюючись в інформаційний пошук, фокусуються на дійсно важливих речах, використовують лише перевірений контент, що відповідає їхнім особистим та професійним інтересам. Наявність здатності сфокусуватися у сьогоднішньому світі гіперзайнятості, за словами К. Абрахама, «є однією з найцінніших якостей <...> у світі божевілля, зайнятості, перебування в режимі онлайн 24/7 і тотальної оцифровки <...> важливо використовувати силу персонального фокусу <...> для руху вперед, набуття проєктивності, продуктивності та цілеспрямованості» (Абрахам, 2020, с. 29). Розділяючи цю думку, можемо визначити, що саме ця категорія «робінзонів» проживає сьогодні, наповнюючи життя сенсом. Фокусується на досягненні цілей, не відволікаючись на інформаційно-комунікативний хаос, що дозволяє їм досягти значних результатів та бути успішними. В умовах діджиталізації суспільства «робінзони» не

заперечують використання цифрових механізмів управління, що підвищують якість державних послуг, електронного документообігу, системи охорони здоров'я, освіти та банківської справи. Користуючись досягненнями цивілізації, вони не занурюються повністю в цифровий світ, залишаючи за собою право зберігати інформаційно-комунікативну дистанцію.

Ми розглядаємо проблему вимушеної та свідомої інформаційно-комунікативної ізоляції на мікро- і макрорівнях. Безумовно, одне доповнює інше, позаяк локальні ситуації, розглянуті нами, становлять більш цілісну картину. Отже, ми можемо обґрунтовані нами патерни та мотиви розглядати як загальні закономірності.

Хибна думка, що «робінзонами» цифрового світу є лише покоління радянських людей

індустріальної епохи з почуттям соціальної фобії стосовно процесів цифровізації суспільства. Сучасні «робінзони», усвідомлюючи всю відповідальність за власне життя, наповнене сенсом, свідомо відмовляються від надмірного споживання інформаційного мережевого контенту.

Що змушує людей залишатися «робінзонами»? Питання аналітичної перспективи проблематики інформаційно-комунікативної ізоляції можна розглядати у фокусі причинно-наслідкових зв'язків громадянської активності, життєвої самореалізації, задоволеності власним життям. Перспективною видається наукова розвідка щодо місця кластеру «робінзонів» у цифровому суспільстві та подальші тенденції його існування.

Список використаних джерел:

1. Абрахам К. (2020). Фокус. 4 быстрых и простых стратегий для окончательной победы над прокрастинацией / пер. с англ. Киев : Network Twenty One Ukraine. 160 с.
2. Digital 2023 Global Digital Overview. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report> (дата звернення : 22.03.2023).
3. Горова С. (2017). Особа в інформаційному суспільстві: виклики сьогодення: монографія. Київ : НБУВ. 450 с.
4. Кірілічева В. (2021). Концепт «бесіда» («беседа») в цифрову епоху: фреймово-дискурсивне моделювання. *Молодий вчений*. № 3 (91) С. 231–37. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-49>.
5. Коллинз Р. (2002). Социология философий: Глобальная теория интеллектуального изменения / пер. с англ. Н. Розова и Ю. Вертгейм. Новосибирск : Сибирский Хронограф. 1280 с.
6. Коляда І. (2022). Самоідентифікація людини в умовах техно-інформаційної реальності. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. «Філософія. Педагогіка»*. № 1 (2). С. 23–28. DOI <https://doi.org/10.31392/cult.aln.2022.3.17>.
7. Кремень В., Льїн В. (2022). Образ світу і людини в парадигмі дигітальної культури: психолінгвістичний аналіз. *Psycholinguistics*. . № 31 (2). С. 78–94.
8. Култаєва М. (2020). Homo digitalis, дигітальна культура і дигітальна освіта: філософсько антропологічні і філософсько-освітні розвідки. *Філософія освіти*. № 1. С. 8–34. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2020-26-1-1>.
9. Мангейм К. (1998). Проблема поколений. *НЛО*. № 30. С. 7 – 47.
10. Онищук О. (2016). Трансформація буттєвих виявів людини в просторі мережевої культури. *Humanitarian vision*. № 1. С. 91–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2016_2_1_16 (дата звернення: 8.03.2023).
11. Тоффлер Е. (2000). Третья хвиля / пер. з англ. А. Євса. Київ : Вид. дім «Всесвіт». 480 с.
12. Шмідт Е., Коен Дж. (2015). Новый цифровой світ / пер. з англ. Г. Лелів. Львів : Літопис. 368 с.

References:

1. Abrakham, K. (2020). Fokus. 4 bystrykh i prostykh strategiy dlya okonchatel'noy pobedy nad prokrastinatsiyey [Focus. 4 quick and simple strategies for the ultimate victory over procrastination]. (Trans). Kyiv: Network Twenty One Ukraine. 160 s. [in Ukrainian].
2. Digital 2023 Global Digital Overview. Retrieved from: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report>.
3. Horova, S. (2017). Osoba v informatsiynomu suspil'stvi: vyklyky s'ohodennya: monohrafiya [Person in the information society: today's challenges: monograph]. Kyiv: NBUV. 450 s. [in Ukrainian].
4. Kirilicheva, V. (2021). Kontsept «besida» («beseda») v tsyfrovu epokhu: freymovo-dyskursyvne modelyuvannya [The concept of “conversation” (“conversation”) in the digital age: frame-discursive modeling]. *Molodyy vchenyy*. № 3 (91), 231–37. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-49> [in Ukrainian].

5. Kollinz, R. (2002). *Sotsiologiya filosofiy: Global'naya teoriya intellektual'nogo izmeneniya* [Sociology of philosophies: Global theory of intellectual change]. (N. Rozova i Yu. Vertgeym, Trans). Novosibirsk: Sibirskiy Khronograf. 1280 s. [in Russian].
6. Koliada, I. (2022). *Samoidentyfikatsiia liudyny v umovakh tekhnno-informatsiinoi realnosti* [Self-identification of a person in the conditions of techno-informational reality]. *Visnyk Dniprovskoi akademii nepererвної osvity. «Filosofia. Pedahohika»* № 1 (2), 23–28. DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.17> [in Ukrainian].
7. Kremen' V., Il'yin V. (2022). *Obraz svitu i lyudyny v paradyhmi dyhital'noyi kul'tury: psykholinhvistychnyy analiz* [The image of the world and man in the paradigm of digital culture: psycholinguistic analysis]. *Psycholinguistics*. № 31 (2), 78–94 [in Ukrainian].
8. Kultayeva, M. (2020). *Homo digitalis, dyhital'na kul'tura i dyhital'na osvita: filosofs'ko antropologichni i filosofs'ko-osvitni rozvidky* [Homo digitalis, digital culture and digital education: philosophical anthropological and philosophical and educational explorations]. *Filosofiya osvity*. № 1, 8–34. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2020-26-1-1> [in Ukrainian].
9. Mangeym, K. (1998). *Problema pokoleniy* [The problem of generations]. *NLO*. № 30, 7–47 [in Russian].
10. Onyshchuk, O. (2016). *Transformatsiya buttyevykh vyvaviv lyudyny v prostori merezhevoyi kul'tury* [Transformation of essential human manifestations in the space of network culture]. *Humanitarian vision*. № 1, 91–96 [in Ukrainian].
11. Toffler, E. (2000). *Tretya khvylya* [The third wave]. (A. Yevsa, Trans). Kyiv: Vyd. dim «Vsesvit». 480 s. [in Ukrainian].
12. Shmidt, E., Koen, Dzh. (2015). *Novyy tsyfrovyy svit* [The new digital world]. (H. Leliv, Trans). L'viv: Litopys. 368 s. [in Ukrainian].